

УДК 330.341:1

Бечко П.К.,
к.е.н., професор кафедри фінансів
Голобородько Я.О.,
аспірант*,
Уманський національний університет садівництва

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Bechko P.K.,
can.d.sc.(econ.), professor of the department of finance
Holoborodko Ya.O.,
graduate student
Uman National University of Horticulture

ECONOMIC MECHANISMS FOR ENSURING COMPETITIVENESS OF ENTITIES OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Постановка проблеми. Для національної економіки вирішення проблеми механізмів конкурентоздатності має комплексний характер, в основі якого підвищення соціального рівня, розвиток науки та інноваційних шляхів сучасного виробництва при досягненні науково – технічного прогресу, забезпечення національної безпеки. Вирішення таких проблем дає змогу успішно функціонувати суб'єктам господарювання на умовах розвитку систем управління при зростанні якісних параметрів їх управління з врахування конкурентоздатних можливостей. З розвитком ринкових відношень і посиленням конкурентної боротьби за споживача управління конкурентоздатністю бізнесу стало першочерговим завданням формування стратегії суб'єктів господарювання аграрної галузі на основі збалансованої системи методів управління на макро- і мікрорівні.

Внаслідок практичної цінності проблеми, її дискусійності в сучасних умовах господарювання виникає необхідність критичного переосмислення теоретичного обґрунтування та подальшого дослідження механізмів управління конкурентоздатністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш глибоке і системне дослідження сутності механізмів конкурентоспроможності знайшло віддзеркалення у роботах Л. Гурвіца, Р. Майерсона, Є. Маскина, А. Кульмана та багато інших. Дослідженню багатоаспектних теоретичних питань щодо механізмів конкурентоспроможності присвячені праці сучасних дослідників, серед яких П. Гайдуцький, М. Хорунжий, Л. Головова, М. Кісіль та багато інших. Разом з тим, багато фундаментальних проблем щодо сутності механізмів конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва вимагають уточнення та конкретизації відповідно до особливостей сучасної ринкової економіки, що і визначило необхідність даного дослідження.

Постановка завдання. Мета дослідження – наукове обґрунтування та конкретизація теоретичних положень щодо механізмів конкурентоспроможності і їх вплив на діяльність суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження теорії економічних механізмів в цілому і механізмів конкурентоспроможності, зокрема, в світовій практиці здійснюються за двома основними напрямками. Дослідниками першого напрямку цієї економічної категорії є Л. Гурвіц, Р. Майерсон, Є. Маскин, які отримали в 2007 р. Нобелівську премію з економіки за внесок у теорію економічних механізмів. Представником другого напрямку дослідження економічних механізмів є вчений французької економічної школи А. Кульман.

За своїм економічним спрямуванням перший напрям можна віднести до інформаційного, а другий – до функціонального. Інформаційний підхід щодо дослідження ринкових механізмів характеризується широким використанням методів математичної теорії ігор. Аналізу при такому підході піддається обрана гравцями стратегія й отримані результати, які характеризуються взаємодією різних стратегій, обраних усіма учасниками. В роботах Л. Гурвіца механізм трактується як "... ланцюжок зв'язків «стратегія – результат». Передумовами створення ефективного економічного механізму в який-небудь зі сфер господарського життя, за даними дослідження цього автора, є: безперервне фінансування інститутів, що забезпечують функціонування таких механізмів; достатність інформації для аналізу результативності їх

* Науковий керівник: Бечко П.К. - к.е.н., професор кафедри фінансів

функціонування; якість юридичної бази. Типовим прикладом такого створеного механізму, спрямованого на розв'язок конкретних завдань є, наприклад, соціальне страхування [1].

Приблизником інформаційного підходу економічних механізмів є Є. Маскин, який відмічає, що «Теоретик прагне пояснити або економічні, або соціальні результати діяльності інституціональних структур. Але в теорії формування механізмів усе складається навпаки. Ми починаємо з визначення бажаного результату або соціальної мети. І потім ми задаємося питанням, чи може бути створений відповідний інститут (механізм) для досягнення цієї мети. Якщо відповідь позитивна, ми прагнемо знати, яку форму повинен мати такий механізм». Цей автор дає наступне визначення цієї категорії: «Механізм – це інститут, процедура або гра для визначення результатів». На думку Є. Маскина, економічні механізми повинні бути сумісні зі стимулами, що визначають активність господарюючих суб'єктів. Трьома головними проблемами теорії економічних механізмів він вважає умови створення таких механізмів, їх форми та напрями використання [2].

Велику увагу інформаційній складовій економічних механізмів приділяє Р. Майерсон, який в своїх працях трактує інститути як механізми інформаційного обміну й координації дій господарюючих суб'єктів. За результатами його дослідження інститути є основою функціонування економічних механізмів. У роботах цього автора також приділяється велика увага ефективності механізму розподілу ресурсів і прав власності [3].

Таким чином, для інформаційного підходу, що досліджується в рамках теорії економічних механізмів, характерні: особлива увага до інформаційних потоків між елементами економічної системи, а також між господарюючими суб'єктами; акцентування значення суб'єктивних переваг і стратегій господарюючих суб'єктів для створення економічного механізму; облік ефекту асиметричності інформації, якою володіють господарюючі суб'єкти; констатація тісного зв'язку економічних механізмів і інститутів господарського середовища; виявлення пріоритетної мети, досягнення якої забезпечується функціонуванням конкретного механізму.

Функціональний підхід дослідження економічних механізмів в цілому і конкурентоспроможності зокрема, на відміну від інформаційного, заснований на дослідженні об'єктивних основ формування економічних механізмів. В основі функціонального підходу, що досліджується теорією економічних механізмів, закладено поняття взаємозалежності явищ господарської діяльності, що дає змогу здійснювати їх класифікацію. На цій основі А. Кульман, як представник функціонального підходу дослідження економічних механізмів дає наступне визначення: «В загальному вигляді економічні механізми можна визначити як необхідний взаємозв'язок, що природно виникає між різними економічними явищами» . У наведеному визначенні автор акцентує свою увагу на природній, об'єктивний характер відносин, що лежать в основі дії економічних механізмів. Крім того, важливо, що ці відносини складаються не між суспільними інститутами, а між економічними явищами. Таке трактування є істотною відмінністю функціонального підходу від інформаційного [4].

При функціональному підході дослідження економічних механізмів має місце чітке розмежування об'єктивних економічних механізмів й створених державою суспільних інститутів, прийнятих законодавчих актів, встановлених правил і процедур. Усі результати регулюючої діяльності держави поєднуються в поняття «економічний режим», підкреслюється його відмінність від поняття «економічний механізм». Сукупність інституціональної структури і юридичної бази об'єднується в економічній системі, що функціонує при різних економічних режимах.

Теоретичні основи механізмів конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва за ринкових умов господарювання свідчать, що за сучасних умов вітчизняна економіка зазнала певних змін, які властиві різним соціальним системам. З огляду на таку ситуацію, має місце проблема, що супроводжується розпадом господарських зв'язків, появою митних кордонів, появою обмеженого гарантованого попиту на продукцію та конкуренції на вітчизняному ринку. Цей процес зумовив конвульсивний характер формування нових правил на тлі базисних реформ суспільства й економіки. Як наслідок, вітчизняна економіка набрала ознак транзитивної, яка характеризується «проміжним» станом суспільства, коли колишня система соціально-економічних взаємовідносин та інституцій руйнується і реформується, а нова поступово формується. Всі ці умови впливали і впливають на розвиток вітчизняного аграрного сектора економіки, що вимагає підвищення конкурентоспроможності як її продукції, так і суб'єктів господарювання. Для аграрної галузі конкурентне середовище є предметом постійного дослідження і оцінки. При формуванні організаційно-економічного механізму конкурентоспроможності аграрних підприємств виникає проблема щодо оцінки та напрацювання заходів стосовно підвищення конкурентного середовища виробників сільськогосподарської продукції на світових ринках, визначення ніші, що займає кожен із виробників, виявлення сильних і слабких місць діяльності кожного із суб'єктів господарювання аграрного виробництва за всіма напрямками.

Вітчизняні дослідники механізмів конкурентоспроможності, зокрема А.П. Гайдуцький зазначає, що система економічних механізмів охоплює три основні напрями господарських відносин суб'єктів аграрного виробництва: з державою, в особі центральної та місцевої влади; з суб'єктами фінансової, підприємницької та іншої господарської діяльності; з фізичними особами, зокрема із орендодавцями землі та майна, власними працівниками [5, с. 154].

Враховуючи сучасний стан національної економіки, зі всіма характерними ознаками її транзитивності, як справедливо відмічає М.Й. Хорунжий, головними економічними механізмами, що мають суттєвий вплив на механізм конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва є оподаткування, ціноутворення і кредитування, які суттєво впливають на аграрне виробництво [6, с. 185].

Дослідження, проведені Л.С. Головковою, дають підстави стверджувати, що механізми управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання є ефективними у тому випадку, коли вони посилюють мотивацію діяльності людей. За таких умов узгодженість інтересів взаємодіючих сторін досягається вибором методів і ресурсів управління відповідно до факторів управління, на які спричиняють вплив. При неузгодженості інтересів неможливе здійснення ефективного впливу на внутрішні та зовнішні фактори і досягнення поставленої мети. При розробленні політики управління конкурентоспроможністю підприємства, на думку цього автора, слід дотримуватися наступних умов:

- забезпечення науково-технічного рівня удосконалення технологій виробництва;
- використання новітніх винаходів та відкриттів;
- впровадження сучасних засобів автоматизації виробництва;
- виготовлення конкурентоспроможних товарів, які характеризуються нормативними, технічними, економічними параметрами;
- досягнення економічної ефективності використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, трудових, фінансових);
- забезпечення фінансової стійкості підприємства, що визначається системою показників та коефіцієнтами активності підприємства, поточної ліквідності, автономії тощо [7, с. 48].

Проведені нами дослідження дають підстави стверджувати, що категорію механізму конкурентоспроможності слід розглядати як «поняття синтетичне, його складовими є безліч груп факторів, що впливають на стан і розвиток виробничої діяльності. Іншими словами, це система механізмів, які діють на всіх рівнях економіки». У найзагальнішому вигляді механізм конкурентоспроможності слід інтерпретувати як внутрішній устрій, регулятор, система чого-небудь, а також сукупність станів і процесів, з яких складається яке-небудь явище.

За сучасних умов ринкового господарювання, конкурентного середовища та безпосередньої взаємодії вітчизняних і зарубіжних товаровиробників вирішення проблеми поєднання державних і ринкових механізмів конкурентоздатністю набуває ознаки стратегічного ресурсу національної економіки. У світовій економіці місце цінової конкурентоспроможності зайняла конкурентоздатність якості, яка набула своєї актуальності зі вступом України в СОТ. Зростання чиннику якості результатів діяльності виробництва в стратегії конкурентної боротьби на світових ринках є довготерміною тенденцією. В управлінні конкурентоздатністю актуальними є проблеми розроблення конкретного економічного механізму щодо поєднання участі держави й аграріїв. Цей механізм заснований на феномені бренду якості результатів діяльності виробництва і необхідності їх адаптації до ринкових умов. Очевидно, що забезпечення конкурентоспроможності є проблемою для всіх країн, незалежно від моделі господарювання. Інтерес до окремих аспектів проблеми конкурентоспроможності посилюється в період економічних криз, за умови, коли висхідною базою для отримання конкурентних переваг є перевага сучасних виробництв в царині управління якістю. Теоретичні положення західної економічної думки щодо результатів дослідження механізмів конкурентоздатності в умовах стабільної ринкової системи, концепції «невидимої руки ринку» неприпустимо механічно переносити на українські господарські реалії.

Низька ефективність реалізованої у вітчизняній економіці моделі управління якістю і конкурентоздатністю підсилює соціальне напруження в суспільстві. З огляду на це, проблема теоретичного обґрунтування і розроблення концепції поєднання державних і ринкових механізмів управління конкурентоздатністю щодо зміни умов господарювання набуває не лише економічного, але і соціального значення.

Визначальна роль щодо окреслення механізмів конкурентоздатності належить державі, оскільки на неї покладені ті основні функції, які не може виконати ринок. Результати дослідження, виявлені в ході ретроспективного аналізу, свідчать про недоліки державного управління економікою, як наслідок, виникає потреба в створенні єдиного організаційно - економічного механізму управління конкурентоздатністю продукції, який слід розглядати як систему методів, спрямованих на задоволення попиту споживачів і стимулювання розвитку конкурентоспроможного виробництва. Це не означає, що на державу покладається управління всіма процесами створення конкурентних переваг. Їй належить координуюча роль, яка в сукупності з ринковими механізмами суб'єктів аграрного виробництва формує конкурентне середовище.

Трансформація планової економіки в економіку ринкового типу потребує критичного переосмислення концепції державного управління конкурентоздатністю. Теоретичні положення західної економічної думки щодо конкурентоспроможності в умовах ринкової системи не слід механічно переносити на вітчизняні господарські реалії. Досліджуючи вітчизняні державні механізми управління конкурентоздатністю, ми порівнювали їх з розвитком аналогічних механізмів в країнах з розвинутими ринковими відносинами. Це робилося з метою виявлення, а в подальшому і управління важливими процесами, які створюють гарантії якості щодо результатів діяльності вітчизняних

виробництв, постійно виводячи їх на новий вищий рівень, забезпечуючи конкурентні переваги на внутрішніх і світових ринках.

З огляду на це, виникає проблема щодо розроблення концепції збалансованої системи механізмів управління конкурентоздатністю, що поєднує ринкові механізми і стратегію аграрного бізнесу з механізмами її державного регулювання в умовах ринкової економіки. Сутність такого підходу полягає в розділенні функцій та відповідальності держави і сучасних виробничих систем:

- держава несе відповідальність за такі глобальні категорії, як безпека результатів діяльності вітчизняних виробництв, захист здоров'я і життя населення, охорона навколишнього середовища, захист майна, захист від недобросовісних виробників і посередників;

- підвищуючи конкурентоздатність національного виробництва, галузей і економіки, сучасне виробництво у свою чергу бере на себе відповідальність за конкурентоздатні результати діяльності. Така загальноприйнята точка зору, як свідчать результати дослідження, не виправдала себе. Насправді втручання держави в управління конкурентоздатністю набагато ширше, про що свідчить досвід країн з розвинутими ринковими відносинами. За умови, коли держава активно впливає на конкурентоздатність діяльності вітчизняних виробництв, такі суб'єкти господарювання отримують конкурентні переваги (рис. 1).

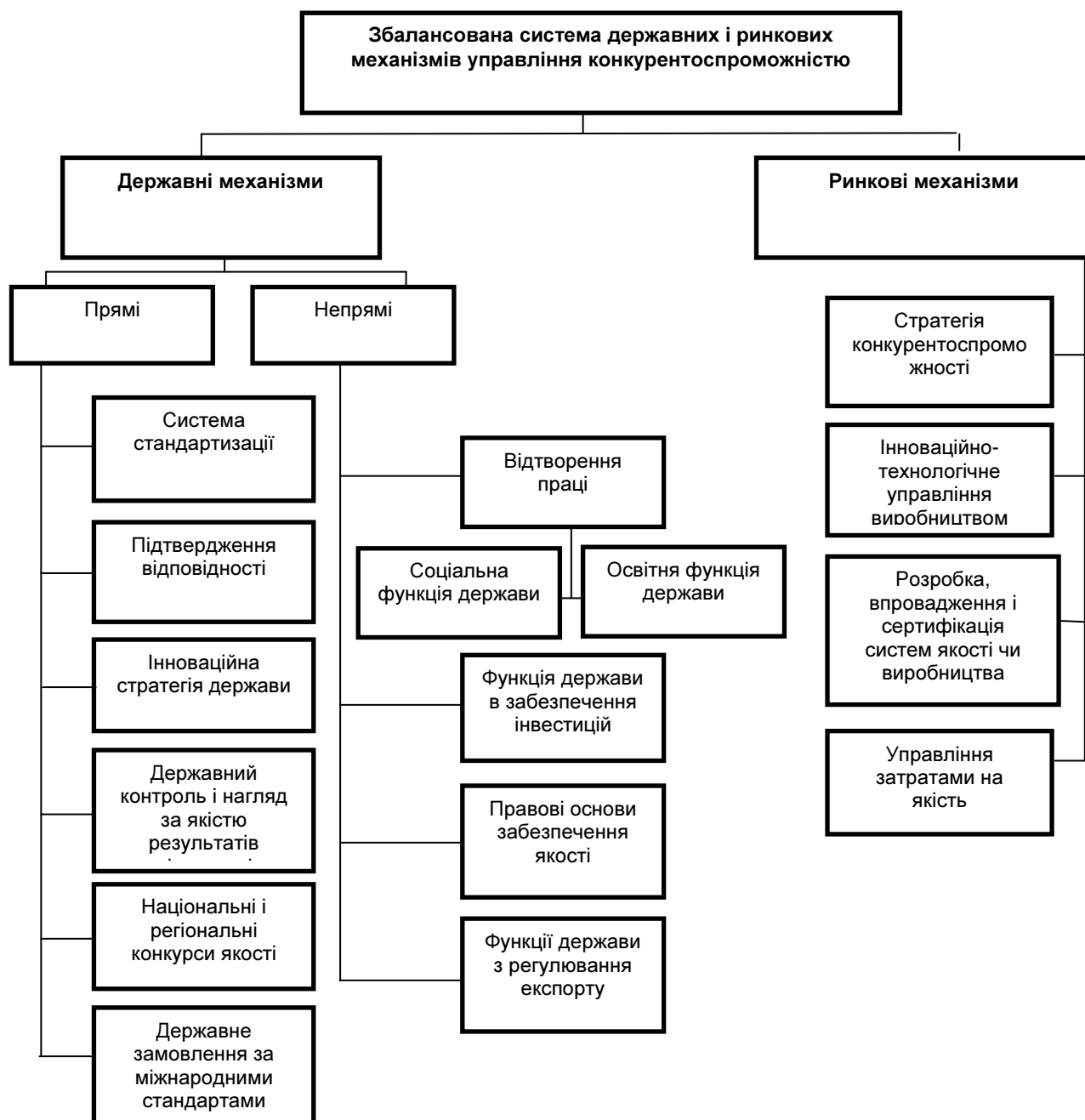

Рис. 1. Модель збалансованої системи державних і ринкових механізмів управління конкурентоздатністю

Джерело: розроблено авторами

З даних, приведених на (рис. 1), можна виокремити наступні механізми управління конкурентоздатністю, що здійснюються безпосередньо державою: методи прямого регулювання, тобто регулювання через виробничий - технічні регламенти, стандартизація, обов'язкова сертифікація, державний контроль і нагляд якості, регулювання через державне замовлення. Щодо захисту споживчого ринку державне управління механізмами конкурентоздатності передбачає реалізацію трьох основних принципів:

- допуск аграрної продукції до виробництва та реалізації на основі перевірки здатності суб'єкта господарювання аграрної галузі здійснювати виробництво і постачання відповідно до вимог;
- невідворотність відповідальності виробника або посередника в ланцюзі «виробник – споживач», з вини якого виникли невідповідності якості;
- запобігання і профілактика попадання на ринок продукції з невідповідною якістю.

До державних механізмів непрямої дії щодо конкурентоздатності слід віднести низку законодавчих актів, постанов уряду стосовно правових основ забезпечення якості, планово - програмної дії. Особливим напрямом планово-програмної діяльності є науково-технічна, інноваційна діяльність. Використання результатів науково-технічних розроблень і вимоги до них слугують важливим чинником формування конкурентоспроможності. До переліку державних заходів з управління конкурентоздатністю національного аграрного виробництва можна віднести також забезпечення соціальної і освітньої функцій держави щодо забезпечення надходжень інвестицій у виробництво, а також заходи щодо підтримки експортерів.

Ефективним засобом дії на конкурентоздатність є аграрна політика держави, фінансування найбільш потенційно конкурентоздатних виробництв аграрної галузі. Конкурентоздатність і її головна складова – якість – не можуть бути досягнуті винятково шляхом розвитку системи контролю над виробництвом. Необхідне вдосконалення функцій виробничого бізнесу. Окрім виробничої функції суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватися таких основних функцій як інноваційної споживчої, соціальної, бюджетної, освітньої, фінансово-інвестиційної, інституційної. Не дотримання однієї із вище перерахованих функцій конкурентоспроможності може призвести до деградації вітчизняного аграрного виробництва

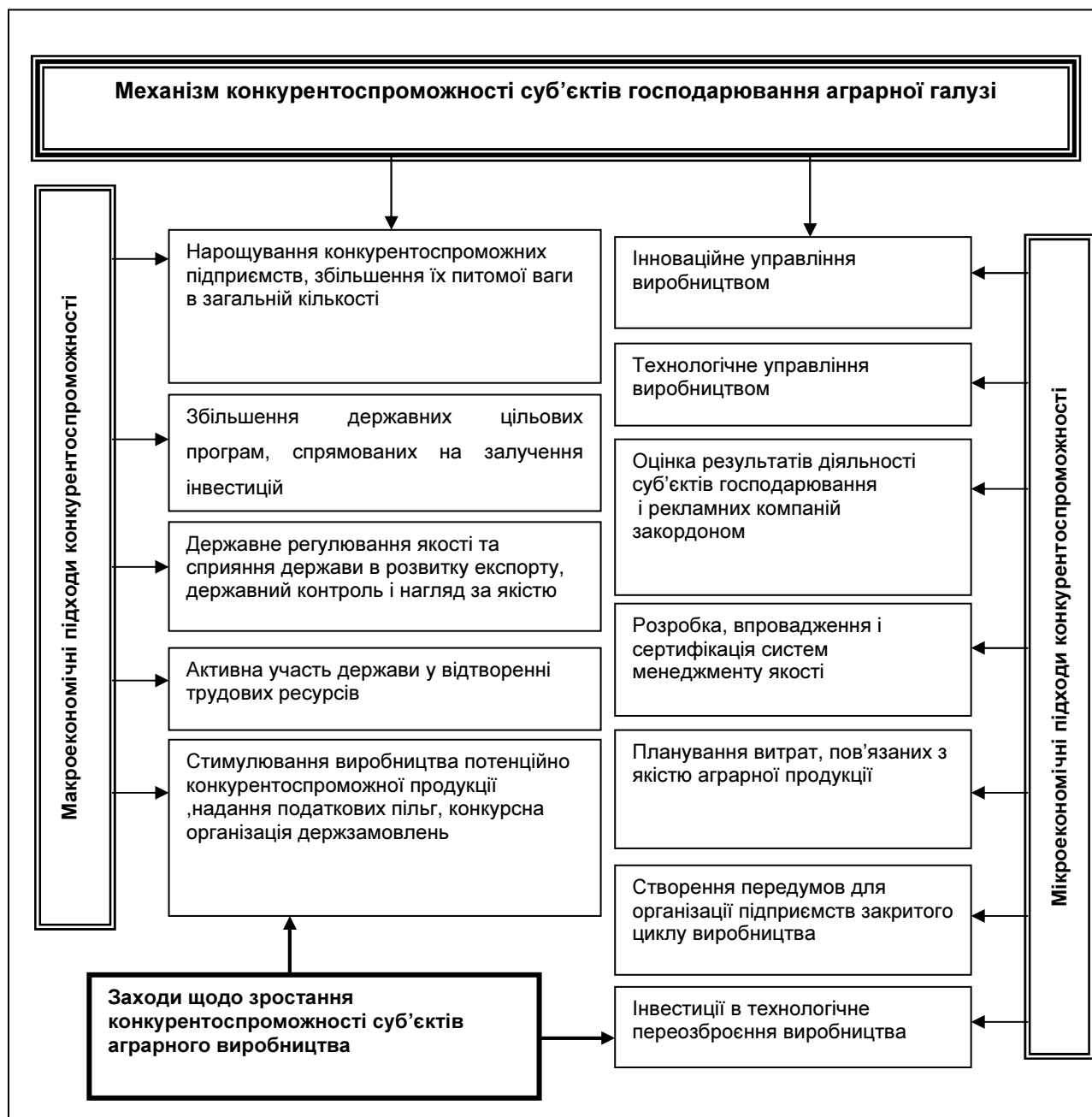
Проведені дослідження дають підстави стверджувати про пріоритетність для сучасного аграрного виробництва соціальної й освітньої функцій, які безпосередньо впливають на механізм конкурентоспроможності. Ці функції забезпечують конкурентоспроможність сучасного аграрного виробництва, слугують визначальним чинником у відтворенні праці, впливають на умови і стан виробництва праці в Україні. Слід відмітити той факт, що економіка України в пострадянські роки не забезпечує реалізації цих функцій, а отже, і відтворення праці. Основними складовими соціальної функції держави, що забезпечує стійке економічне зростання і відтворення праці, є: рівень доходів населення, «норма експлуатації», величина мінімального прожиткового рівня, якість споживчих цінностей продукції при забезпеченні належного державного контролю за якістю продукції.

Сучасний підхід до якості з боку державних органів і виробничого бізнесу в країнах з розвинутими ринковими відносинами визначається тим, що якість сьогодні є ключовою ланкою політики в царині торгівельних стосунків у світовому масштабі, здатної стабілізувати фактор забезпечення функціонування соціально-економічної сфери життєдіяльності суспільства, нарешті, сукупність механізмів конкурентоспроможності результатів діяльності вітчизняного сектора аграрного виробництва, а, отже, бізнесу і національних економік. Уміле поєднання державних і ринкових механізмів управління якістю в Японії, США, Великобританії, Німеччині й інших країн з розвинутими ринковими відносинами дало можливість забезпечити їм конкурентоздатність результатів діяльності сучасних виробництв і бізнесу [8, с. 27].

Концепція поєднання державних і ринкових механізмів управління конкурентоздатністю займає провідне місце в низці завдань, що вирішуються в процесі економічних реформ. Будучи тісно пов'язаною з такими напрямками перетворень, як структурна перебудова, демонополізація тощо, проблема розроблення стратегії може бути вирішеною як на макро, так і на мікроекономічних рівнях. Звідси підвищений інтерес набувають досліджувані макро і мікроекономічні особливості становлення й розвитку цього сегменту ринкової економіки. Важливими регульованими державою механізмами конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу є: законодавча база стосовно якості; механізми щодо відтворення аграрного капіталу і робочої сили; державне нормування, контроль, нагляд в царині забезпечення якості; підтвердження відповідності вимогам нормативних документів; конкурсна організація державних замовлень на базі вимог світових ринків; пільгове кредитування, страхування й оподаткування, пільги щодо експорту; організація державних і регіональних конкурсів якості.

Механізми реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання аграрного виробництва можуть бути економічні, організаційно-економічні або організаційно-управлінські. Організаційно-економічний механізм – це послідовність дій з вибраних напрямів, який призводить до гарантованого отримання результату від господарської діяльності. Взаємовідносини суб'єктів господарювання аграрної галузі, інтенсивність конкуренції, як в цілому, так і на окремих ринках, є пріоритетним завданням з практичної точки зору об'єктом аналізу. Специфіка цих

взаємовідносин виокремлює функції маркетингового управління конкурентоспроможністю. Це дає змогу оцінити стан суб'єктів господарювання аграрного виробництва і їх продукції на різних ринках, окреслити перспективні напрями щодо закріплення сильних сторін і ліквідації слабких місць, розвитку стратегії продажів, прийняття рішення з вибору ефективних стратегій ринкової діяльності. З розвитком ринкових відношень і посиленням конкурентної боротьби за споживача управління механізмом конкурентоздатності є пріоритетним завданням формування стратегії суб'єктів господарювання аграрної галузі на основі збалансованої системи методів управління на макро- й мікрорівні (рис. 2).

Рис. 2. Механізм конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва

Джерело: розроблено авторами

Ринковими механізмами, які можуть використовуватися виробничим бізнесом в умовах конкурентного середовища і для отримання конкурентних переваг є:

- стратегічна модель управління конкурентоздатністю на мікрорівні;
- інноваційне і технологічне управління виробництвом на основі оцінки результатів діяльності вітчизняних виробництв;
- розробка, впровадження і сертифікація систем менеджменту якості або виробництва; управління витратами на якість.

Безпосередньо на мікрорівні кожен суб'єкт господарської діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності повинен розробити стратегію вирішення цього питання. Варто відзначити, що

такі стратегічні пріоритети повинні здійснюватися на кожній із стадій колообігу виробництва. Це дасть змогу здійснювати моніторинг сильних і слабких сторін процесу виробництва з подальшим подоланням негативних явищ, що унеможливають зростання конкурентоспроможності виробництва з одного боку, та подальший розвиток позитивних тенденцій виробництва, що сприяють зростанню конкурентоспроможності.

Вирішення даної проблеми здійснюється методами аналізу, застосування оперативного моніторингу (рис. 3), є багатоетапним і на кожному етапі управлінське рішення повинно забезпечувати оптимальну поведінку суб'єкта господарювання на наступному етапі. Це потребує від суб'єкта господарювання застосування на кожному етапі передових, більш прогресивних технологій виробництва, застосування ефективних управлінських рішень та сучасної теорії менеджменту.

<p>Етап 1 Оцінювання досягнутого рівня конкурентоспроможності за окремими функціональними напрямками</p>	<p>Результати Дасть змогу активізувати інвестиційно-інноваційної діяльність, вдосконалити систему управління персоналом, здійснити технічне переозброєння та вибір конкурентних стратегій</p>
<p>Етап 2 Заходи щодо підвищення конкурентоспроможності на основі управління якістю</p>	<p>Результати Отримані заходи сприятимуть розробленню комплексного підходу щодо модернізації виробництва, зниженню витрат, вдосконаленню маркетингової діяльності підприємства, дослідженню процесів формування ціни продуктів (послуг)</p>
<p>Етап 3 Розроблення заходів щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу</p>	<p>Результати Сприятиме вдосконаленню інформаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю, оптимізації системи бізнес-процесів підприємства, дотриманню агротехнічних вимог виробництва продукції</p>
<p>Етап 4 Ідентифікація перспектив розвитку ринку (галузі) та прогнозна оцінка конкурентоспроможності</p>	<p>Результати Організаційно-економічне забезпечення розвитку конкурентоспроможності на основі стійких конкурентних переваг</p>
<p>Етап 5 Розроблення конкретних проектів розвитку конкурентоспроможності для окремих бізнес-одиниць</p>	<p>Результати Підготовка управлінських рішень на основі аналізу щодо реалізації заходів підвищення конкурентоспроможності</p>

Рис. 3. Стратегічна модель управління механізмами конкурентоздатності суб'єктів аграрного виробництва на мікрорівні

Джерело: розроблено авторами

При розробленні стратегічної моделі управління механізмами конкурентоспроможності суб'єктів господарювання аграрної галузі на мікрорівні слід, в першу чергу, дати оцінку досягнутого рівня конкурентоспроможності за окремими функціональними напрямками. Результатом такої оцінки суб'єкта господарювання є отримана інформація щодо подальшої активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, спрямованої на технічне переозброєння та вдосконалення системи управління персоналом, на основі яких стає можливим здійснити вибір конкурентних стратегій.

Наступний етап - це заходи щодо підвищення конкурентоспроможності на основі управління якістю. Критерієм цього етапу є відповідність продукції встановленим споживачем вимогам. Така відповідність покладається на виробника продукції. Продукція високої якості, що відповідає стандартам, характеризується як бездефектна, завжди знаходить попит у споживача і за яку такий споживач має намір платити. Проте, з боку виробника необхідне бажання об'єктивно виявити і сприйняти характер цих вимог і потреб. Тут на перший план виходить логістика. При описі комплексу перерахованих заходів щодо управління якістю як важливим компонентом конкурентоспроможності слід враховувати, що подолання складної ситуації в економіці аграрної галузі можуть сприяти не багаточисельні програми переходу до ринкової економіки і нескінчені реформи, а науково-практичні розроблення в царині управління економікою сільськогосподарських товаровиробників. Суб'єкти

господарювання аграрної галузі з метою покращення якості сільськогосподарської продукції повинні дотримуватися комплексного підходу щодо модернізації виробництва, зниження витрат, вдосконалення маркетингової діяльності підприємства, дослідження процесу формування цінності продукції так послуг

Ресурсний потенціал має суттєвий вплив на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання аграрної галузі, оскільки охоплює земельні відносини, використання основних засобів та трудові ресурси.

Земля є основним багатством аграріїв. Проте мораторій на її продаж унеможливує включення її до складу необоротних активів. За сучасних умов господарювання аграріїв має місце незбалансованість вітчизняного аграрного ринку, що призводить до неефективного його функціонування. Через відсутність довгострокової національної програми щодо подальшого розвитку галузі не забезпечується ефективно відтворення земельних ресурсів, має місце недотримання агротехнічних умов вирощування сільськогосподарських культур. Це призводить до зниження якості продукції, зменшення її конкурентоспроможності. Відсутність ринку землі призводить до того, що переважна більшість суб'єктів господарювання аграрного виробництва працює на орендованій землі, що знижує мотивацію орендарів стосовно дотримання ними агротехнічних умов господарювання.

Недотримання умов щодо оновлення сільськогосподарської техніки призводить до зменшення конкурентоспроможності продукції, негативно впливає на ефективність аграрного виробництва. Використання морально і фізично застарілої сільськогосподарської техніки унеможливує застосування передових, прогресивних технологій виробництва, що знижує ефективність виробництва. Великою мірою це стосується дрібнотоварних сільськогосподарських товаровиробників. Заміна ними техніки та впровадження нових прогресивних технологій виробництва потребує значних інвестиційних вкладень, які в окремих випадках перевищують їх сукупну виручку від реалізації продукції, що є однією із передумов банкрутства і ліквідації дрібнотоварних суб'єктів господарювання аграрного виробництва.

Доступ суб'єктів господарювання всіх форм господарювання до дешевих кредитних ресурсів, зокрема пільгових кредитів з відшкодуванням відсотків за кредит за рахунок бюджетних коштів є основною із передумов підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Внаслідок цього потребує подальшого розвитку операції з агролізингу, надання субсидій та субвенцій на покриття витрат сільськогосподарських товаровиробників, які працюють на землях гіршої якості.

На механізм конкурентоспроможності суб'єктів господарювання аграрної галузі негативний вплив має відсутність висококваліфікованого персоналу. Крім того, суб'єкт господарювання ризикує втратити висококваліфікованих фахівців підприємства, що може негативно вплинути на його діяльність. Проблема забезпечення робочою силою суб'єктів господарювання аграрного виробництва загострюється внаслідок демографічної ситуації та погіршення якісних і кількісних характеристик кадрового потенціалу галузі. Швидкість і темпи реалізації соціальних програм на селі поки що значно відстають від руйнівних тенденцій демографічного і кадрового потенціалу галузі. Найзначніша загроза економічній безпеці проявляється у виснаженні демографічного потенціалу сіл і неможливості зупинити цей процес в короткі терміни, враховуючи, що в більшості регіонів України смертність перевищує народжуваність. Шляхи мінімізації кадрового ризику полягають в укладенні трудових угод з провідними спеціалістами аграрного виробництва, їх підготовки та перепідготовки у вищих навчальних закладах за рахунок коштів підприємства, що мінімізує плінність кадрів. Слід розширити мережу навчальних закладів з підготовки робочих професій для аграрного виробництва, здатних мінімізувати кадрові ризики.

При прогнозуванні показників і складанні бізнес – планів щодо конкурентоспроможного розвитку суб'єкта господарювання необхідно здійснити статистичний аналіз щодо витрат на виробництво і виходу готової продукції по кожному її виду. Детальному аналізу слід піддавати результати від запровадження прогресивних технологій, застосування нової техніки, що дає змогу зменшити матеріальні та енерговитрати як в цілому, так і на одиницю продукції. Аналізу потрібно піддати всі випадки відмов від продукції, прокламації покупців щодо невідповідності продукції умов стандартів. Це необхідний елемент планування конкурентоспроможності, її найважливіших характеристик – стабільності якості й ефективності. Такий аналіз містить оцінку доцільності і техніко-економічної та виробничої ефективності підвищення показників конкурентоспроможності, а також обґрунтування вимог щодо цих показників.

Кожен з механізмів, як державних, так і ринкових, не може ефективно функціонувати в ізолюваному вигляді і повинен бути інтегрованим в єдину систему узгоджених дій. Ці механізми діють спільно, синергетично підтримуючи і підсилюючи один одного. Для досягнення узгоджених дій державних і ринкових механізмів конкурентоспроможності слід вирішити глобальні проблеми методичного спрямування.

Результати дослідження свідчать, що у конкурентному середовищі поряд з механізмом конкурентоспроможності на мікрорівні повинний діяти механізм економічної координації на макрорівні. Ринковій економічній системі необхідні для цього правові й економічні рамки інституційного механізму. Конкурентну взаємодію державних інституцій і суб'єктів ринку створює ефект синергії і призводить до

стабільності на ринку праці і капіталу. Зі вступом України в СОТ національні виробники перебувають в неоднакових умовах з виробниками країн з розвинутими ринковими відносинами. Це потребує нарощування конкурентоспроможних підприємств, збільшення їх питомої ваги в загальній кількості підприємств, що реалізують продукцію на міжнародних ринках. Чим більше конкурентоздатних виробництв, що спеціалізуються на виробництві аграрної продукції, тим кращі результати галузі. Наявність великої кількості конкурентоздатних господарюючих суб'єктів і галузей сприяє зростанню конкурентоздатності країни в цілому. Високий рейтинг конкурентоспроможності вітчизняної аграрної галузі у світовому співтоваристві сприяє визначенню подальшої стратегії розвитку всієї національної економіки.

Для вітчизняної аграрної галузі це потребує збільшення державних цільових програм, спрямованих на залучення інвестицій, активної участі держави у відтворенні трудових ресурсів, створенні правових основ розвитку аграрного виробництва, державного регулювання якості, сприяння держави в розвитку експорту, посилення механізмів державного управління якістю не лише відносно методів непрямой дії, але і методів прямого регулювання: через виробничий - технічні регламенти, стандартизацію, декларування й обов'язкову сертифікацію, державний контроль і нагляд за якістю, конкурсну організацію державних замовлень на базі вимог міжнародних стандартів.

Результати дослідження свідчать, що роль держави у формуванні механізмів конкурентоспроможності та конкурентного середовища на різних стадіях розвитку вітчизняної економіки потребує управління цим процесом. Як макроекономічні, так і мікроекономічні чинники механізмів конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва повинні виступати як цілісна система, підтримуючи й підсилюючи одна одну. Конкурентні взаємовідносин державних інституцій і господарюючих суб'єктів повинні забезпечити ефект синергії й в подальшому призвести до стабільності на ринку праці й капіталу.

Політичні пріоритети 1992 р. не дали можливості уряду України виробити конкурентне законодавство, як цього вимагали країни великої сімки й Міжнародний валютний фонд. Державним інституціям необхідно було розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності сучасних вітчизняних виробництв у порівнянні з імпортними, скорочуючи при цьому й заміщаючи імпорт, підтримуючи економічну безпеку країни. Це продукція аграрного виробництва, соціальна й економічна цінність реалізованої продукції з орієнтацією на інтереси споживачів. Окремі галузі економіки України, до яких можна віднести й аграрну мають конкурентний потенціал. Звідси, роль уряду полягає в забезпеченні стимулів, таких, як податкові пільги, субсидії, ринковою та технологічною інформацією, підтримка інноваційних проектів, навчання персоналу для реалізації конкурентного потенціалу.

Управління механізмами конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва на мікрорівні перебуває в прямій залежності від розвитку прогресивних технологій, постійного переозброєння й оновлення основних засобів. Розвиток виробничих ресурсів визначається об'ємом інвестицій в сільське господарство, масштабом їх надходження в галузь. Вітчизняна аграрна галузь гостро потребує реструктуризації на сучасній технологічній основі, здатних наростити виробництво конкурентоспроможної продукції, спроможної завоювати позиції на світових ринках.

В основному інвестиції, як свідчить практика господарювання, спрямовується на оновлення основних засобів та подолання розриву між потребами економіки в інвестиціях і реальними інвестиціями.

Експорт є потужним стимулюючим фактором економічного зростання, оскільки відіграє роль локомотиву в розвитку аграрного виробництва, запровадження передових технологій виробництва, заповнення сегменту ринку, виготовленої конкурентоспроможної продукції і послуг, зростанню у ВВП питомої ваги продукції аграрної галузі, що відповідає міжнародним стандартам, вирішує проблеми конкурентоспроможності сучасних виробництв на світових ринках. З іншою боку він є індикатором стану якості та конкурентоспроможності продукції і бізнесу.

Одна з головних проблем українського експорту – нерозвиненість державної системи стимулювання, включаючи кредитування і страхування, стимулюючу експорт податкову політику. Доктрина нейтральності, що практикується в ринковій економіці України по відношенню до структури аграрного виробництва в більшості розвинених країн є застарілою. Більшість країн з розвинутими ринковими відносинами створюють стимулюючі умови експорту, оскільки експорт є основою забезпечення країни твердою валютою, розвитку власного виробництва до світового рівня, створення нових робочих місць, вирішення внутрішніх соціальних проблем.

Як свідчить досвід країн з розвинутими ринковими відносинами, держава має великі можливості в цій сфері. Зокрема, держава може сприяти запровадженню передових технологій, вийти на зарубіжні ринки, пропонувати нові види продукції аграрного виробництва через участь у виставках, забезпечення необхідною ринковою інформацією на безоплатній основі, вдосконаленню законодавства, надання допомоги в технічному переозброєнні аграрного виробництва. В компетенції держави перебувають такі важливі важелі, як зниження податкового навантаження і відсоткових ставок за кредитами, забезпечення гарантій зі страхування експортних операцій, правовий захист на ринках, стимулювання виробництва наукомістких і потенційно конкурентоздатних результатів

діяльності сучасного виробництва. Важливим напрямом розвитку експортних операцій для суб'єктів господарювання аграрної галузі є економічні передумови щодо створення спільних підприємств із зарубіжними партнерами, укладання контрактів між вітчизняними і зарубіжними виробниками щодо розширення виробництва продукції з давальницької сировини.

Висновки з проведеного дослідження. Нині чинні законодавчі норми поки що не стимулюють зростання конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва. Це відноситься до податкової політики, кредитної політики, зростання податкового тягаря на сільськогосподарського товаровиробника. Вітчизняні суб'єкти аграрного виробництва поки що не орієнтовані на зростання експорту аграрної продукції, як це має місце в усьому світі. З огляду на це за сучасних умов виникає потреба розроблення заходів щодо вдосконалення механізмів конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва як на макро-, так і мікрорівні шляхом поєднання державного і ринкових механізмів управління цим процесом. Це дасть змогу наростити обсяги виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, покращити структуру експорту, підвищити його питому вагу у ВВП, розширити можливості для конкуренції із закордонними фірмами, нарощувати експортний потенціал. Така програма повинна передбачати створення економічних передумов для розвитку виробництва за найбільш прогресивними технологіями, зокрема розширення пільгового кредитування на придбання основних засобів виробничого призначення, зменшення податкового тиску на суб'єкти аграрного виробництва.

Література

1. Hurwicz L. But who will guard the guardians? / Nobel prize lecture. December 8, 2007, p. 280-291.
2. Maskin E. Mechanism design: how to implement social goals. Nobel prize lecture. December 8, 2007, pp. 296-307.
3. Myerson R. Perspectives of mechanism design in economic theory. Nobel prize lecture. December 8, 2007, pp. 320-341
4. Измалков С. Теория экономических механизмов / С. Измалков, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4-26.
5. Гайдуцький А.П. Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектора України / А.П. Бутко. – К. : Нора-Друк, 2004. – 246 с.
6. Хорунжий М.Й. Аграрна політика / М.Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 1998. – 240 с.
7. Головкова Л.С. Управління конкурентоспроможністю потенційних можливостей підприємства в умовах кризи / Л.С. Головкова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство. – 2009. – № 4. – С. 47-52.
8. Маренич А. Управление конкурентоспособностью предприятия / А. Маренич, И. Астахова // Бизнес-Информ. – 1996. – № 5 – С. 23-27.

References

1. Hurwicz, L. (2007), But who will guard the guardians? Nobel prize lecture. December 8, pp. 280-291.
2. Maskin, E. (2007), Mechanism design: how to implement social goals. Nobel prize lecture. December 8, pp. 296-307.
3. Myerson, R. (2007), Perspectives of mechanism design in economic theory. Nobel prize lecture. December 8, pp. 320-341.
4. Izmailkov, S., Sonin, K., and Yudkevich, M. (2008), "The theory of economic mechanisms", *Voprosy ekonomiki*, no. 1, pp. 4-26.
5. Haidutskyi, A.P. (2004), *Investytsiina konkurentospromozhnist ahrarnoho sektora Ukrainy* [Investment competitiveness of the agricultural sector of Ukraine], Nora-Druk, Kyiv, Ukraine, 246 p.
6. Khorunzhyi, M.Y. (1998), *Ahrarna polityka* [Agricultural policy], KNEU, Kyiv, Ukraine, 240 p.
7. Holovkova, L.S. (2009), "Managing competitiveness potential business opportunities in crisis", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemstvo*, no. 4, pp. 47-52.
8. Marenych, A. and Astakhova, I. (1996), "Management of competitiveness of enterprises", *Biznes-Inform*, no. 5, pp. 23-27.